

hedendaagse lezer. Ondanks de in het oog springende typfouten — vermoedelijk veroorzaakt door het scannen van eerder gedrukte teksten — is *Een lezer aan het woord* dan ook een uitermate inspirerende studie geworden, die letterkundigen en historici terugbrengt naar het materiaal waarmee historisch letterkundig onderzoek hoort te beginnen: de tekst.

Annelies de Jeu

W. J. Cevaal, ed., *Een Hollands stadsorgel uit de Gouden Eeuw. Het Van Hagerbeer-orgel in de Pieterskerk te Leiden* (Nederlandse orgelmonografieën III; Zutphen: Walburg pers, Stichting Nederlandse orgelmonografieën, Leiden: Stichting Pieterskerk, Zeist: Rijksdienst voor de monumentenzorg, 1999, 320 blz., ISBN 90 5730 055 9).

De fraai uitgegeven bundel met vier bijdragen, gewijd aan het beroemde orgel van de Leidse Pieterskerk, verscheen niet voor niets in 1999. Op 11 november 1998 had namelijk de ingebruikname plaatsgevonden van het gerestaureerde instrument. Deze restauratie in de jaren 1994-1998 kende een lange voorgeschiedenis, waarin werd beslist dat de zeventiende-eeuwse toestand van het instrument het uitgangspunt diende te vormen. De terugkeer tot het originele concept was enerzijds voor de hand liggend omdat veel oorspronkelijk materiaal nog in het orgel aanwezig was, maar verkleinde anderzijds de mogelijkheden inzake het 'hedendaags' gebruik: orgelliteratuur uit later tijd dan de zeventiende eeuw zou moeilijk of niet meer uitvoerbaar zijn; voorts zou de inzet ten behoeve van koorbegeleiding onmogelijk worden. De originele toonhoogte van het orgel lag namelijk een halve toon lager dan tegenwoordig gebruikelijk is, terwijl de oorspronkelijke middentoonstemming zeer afwijkt van latere stemmingen. Dat in de besluitvorming het historisch besef het uiteindelijk van deze praktische bezwaren heeft gewonnen, getuigt van moed.

Hoewel het derde deel in de reeks 'Nederlandse orgelmonografieën' — uitgegeven door de Stichting Nederlandse orgelmonografieën in samenwerking met de Rijksdienst voor de monumentenzorg in Zeist — door verscheidene auteurs is geschreven, sluiten de afzonderlijke bijdragen goed op elkaar aan en is de volgorde zodanig logisch, dat de samenhang is gewaarborgd. In de eerste bijdrage beschrijft Jaap den Hertog blijkens de ondertitel 'De geschiedenis van het Pieterskerk-orgel tot 1680' (13-62), maar eigenlijk zou de meervoudsvorm 'Pieterskerk-orgels' gehanteerd moeten worden. Den Hertog begint zijn informatieve en goed gedocumenteerde bijdrage namelijk met een verkenning van de situatie in vroeger tijden en wijst er bijvoorbeeld op dat reeds in 1400 een groot en een klein orgel in de Pieterskerk aanwezig waren. De geschiedenis in de vijftiende en zestiende eeuw wordt ook ter sprake gebracht, zodat pas op pagina 32 'De Van Hagerbeers' worden geïntroduceerd.

Naadloos sluit hierop de bijdrage aan die de eindredacteur voor zijn rekening heeft genomen en waarin volgens de subtitel op pagina 63 'De historie van het Pieterskerk-orgel vanaf 1680' (63-110) ter sprake wordt gebracht. In de inhoudsopgave van het boek (5) is de term 'historie' overigens vervangen door de term 'geschiedenis', waarmee een nodeloos onderscheid in terminologie ten opzichte van de voorafgaande bijdrage wordt voorkomen. De cesuur bij het jaar 1680 was voor de hand liggend — al zou het jaar 1679 in de ondertitels van de eerste twee bijdragen nog exacter zijn geweest — omdat het door Galtus en Germer van Hagerbeer gebouwde orgel van de Pieterskerk sinds de oplevering in 1643 tientallen jaren bij telgen van de orgelbouwersfamilie Van Hagerbeer in onderhoud was gebleven. De dood van de laatste telg uit dit geslacht, Germers halfbroer Jacobus, betekende dus in zekere zin de afsluiting van

een traditie. Nadat de toenmalige organist Pieter de Vois, die vanaf 1670 de zorg voor het onderhoud van het orgel op zich had genomen, in 1679 was overleden, werd in hetzelfde jaar het onderhoud door leden van een andere — tot op heden befaamde — orgelbouwersfamilie overgenomen: Roelof Barentsz Duyschot en zijn zoon Johannes. Cevaal beschrijft nauwgezet de werkzaamheden die zij en andere orgelbouwers in de loop der tijden tot op heden aan het orgel verrichtten en besluit zijn betoog met de opmerking dat de Pieterskerk zowel in auditief als in visueel opzicht weer zal beschikken over een Hollands stadsorgel uit de Gouden Eeuw, als ook de beschildering van de orgelkas ter hand is genomen.

'De orgelkassen van het Pieterskerk-orgel' (waarom niet: De kassen van het Pieterskerk-orgel?) vormen volgens de ondertitel het onderwerp van Arjen Looyenga's bijdrage onder de veelzeggende titel 'Een muziektempel vol raadsels' (111-150). Deze bijdrage getuigt van grote kennis van zaken en bevat vele verwijzingen naar andere orgels. In stilistisch opzicht valt echter het veelvuldig gebruik van de (al dan niet als koninklijk meervoud gehanteerde) vorm 'wij' zodanig op, dat het storend werkt. Het is jammer dat deze wat gedateerd aandoende wijze van schrijven door de eindredacteur niet glad is gestreken. Het omvangrijkst is tot slot de bijdrage van Koos van de Linde, waarin de 'Beschrijving en verantwoording van de restauratie' in vijf aparte onderdelen betreffende de uitgangspunten, windladen, pijpwerk, registers en volledige reconstructies wordt uiteengezet (151-238). Deze technische bijdrage wordt gevolgd door — bijna (personalia van de auteurs ontbreken) — alles wat men in een monografie als deze hoopt aan te treffen, zoals technische bijlagen, een samenvatting, een literatuurlijst, enz. Een pluspunt van deze uitgave is tot slot het vele beeldmateriaal, dat van goede kwaliteit is en bovendien deels in kleur.

Albert Clement

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

R. Aerts, e. a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990* (Nijmegen: SUN, 1999, 384 blz., f49,50, ISBN 90 6168 624 5).

Als de politieke geschiedenis in Nederland sinds enkele jaren weer een opmerkelijke opbloei kent, dan is dat in hoge mate te danken aan de populariteit van het concept 'politieke cultuur'. Onder die term wordt meestal het geheel aan vormen verstaan waardoor het politieke gebeuren wordt beheerst. Sceptici zien in deze mode een al te vrijblijvende, postmoderne *Spielerei*, die de harde feiten uit het oog verliest en het ideaal van een samenhangende en relevante synthese heeft opgegeven. De vier auteurs van *Land van kleine gebaren* hebben uitgerekend deze laatste kritiek willen weerleggen door het concept politieke cultuur als kompas te hanteren voor een nieuw handboek van de Nederlandse politieke geschiedenis vanaf de eerste barensweeën van de moderne natie-staat tot op de dag van vandaag.

Hun ambitie daarbij was niet gering, en geurt zelfs enigszins naar politiek-historisch imperialisme. Blijkens het voorwoord van Piet de Rooy zijn de auteurs vertrokken vanuit 'de overtuiging dat de politieke geschiedenis een functie heeft te herwinnen als een vorm van geschiedschrijving die samenhang brengt in verschillende maatschappelijke ontwikkelingen' (8), een overtuiging die ongetwijfeld met evenveel recht kan worden gekoesterd ten aanzien van de culturele en de